

*Elena VIERU**

***POSSIBILITĂȚI DE INTERPRETARE A DEPOZITELOR DE
BRONZURI DIN BAZINUL BÂRLADULUI, ATRIBUITE
SFÂRȘITULUI EPOCII BRONZULUI¹***

-Rezumat-

Obiectivul principal al acestui studiu este de a analiza, îndeaproape, depozitele de bronzuri din bazinul Bârladului, atribuite sfârșitului epocii bronzului. Finalitatea demersului este de a propune diferite modele de interpretare a depunerilor prin reliefarea unor aspecte precum condiții de depunere, asocierea anumitor tipuri metalice, intervenții asupra obiectelor depuse.

Cuvinte cheie: depozite de bronzuri, Bronz târziu, bazinul Bârladului, direcții de interpretare.

**POSSIBILITIES FOR INTERPRETING THE BRONZE HOARDS FROM THE BAY
OF BÂRLAD RIVER, DATED TO THE END OF THE BRONZE AGE**

-Abstract-

The main objective of this study is to thoroughly analyse the bronze hoards found in the bay of Bârlad river, dated to the end of the Bronze Age. The article aims at proposing various interpretation patterns for the hoarding by revealing aspects such as the hoarding conditions, the association with particular materials, the interventions done upon the hoarded objects.

Keywords: bronze hoards, Late Bronze Age, Bay of Bârlad, interpretation lines.

* Universitatea "Alexandru Ioan Cuza", Iași (ella_vieru@yahoo.com).

¹ Studiul face parte dintr-un demers mai vast, al cărui obiectiv este de a realiza monografia culturii Noua în bazinul hidrografic al râului Bârlad, sub coordonarea Prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu.

Lucrarea a fost realizată cu suport financiar prin programul European Social Fund in Romania, sub autoritatea managerială a Programului Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 [grant POSDRU/107/1.5/S/78342

Danubius, XXXI, Supliment, Galați, 2013, pp. 203-218.

În vastul său areal (fig. 1/a), cultura Noua este caracterizată de uniformitate a caracteristicilor sale principale (reflectedă de răspândirea anumitor tipuri de artefacte, a așezărilor cu “cenușare”, etc.), însă, la o privire atentă, în cadrul acesteia se observă diferențieri regionale. În strânsă legătură cu acestea este deosebirea spațiului est-carpatic de cel intra-carpatic în ceea ce privește descoperirile de bronzuri. Spațiul de lucru supus atenției în cadrul acestui demers este bazinul Bârladului (fig. 1/b). O analiză elementară a artefactelor metalice atribuite Bronzului târziu² prilejuiește, dintru început, două observații. Una, că în comparație cu spațiul intra-carpatic, uimește numărul foarte scăzut de artefacte, precum și uniformitatea și simplitatea repertoriului metalic. A doua observație decurge din prima: specificul metalurgiei pe durata Bronzului târziu indică alinierea bazinului Bârladului la culoarul nord- și nord-vest-pontic.

Artefactele metalice identificate în spațiul de lucru și atribuite Bronzului târziu provin din contexte diferite: așezări, depozite, descoperiri izolate și contexte funerare. În acest studiu ne-am axat pe depozitele de bronzuri, iar pentru a reliefa anumite particularități ale acestora am menționat, tangențial, și celelalte contexte arheologice cu descoperiri metalice.

Prin termenul de “depozit” am desemnat o colecție de două sau mai multe obiecte pentru care contextul descoperirii indică plasarea concomitentă și intenționată. Este posibil ca în unele cazuri obiecte să fi fost adăugate ulterior, ceea ce înseamnă că trebuie să fim precauți în a considera toate depozitele “closed finds”³.

Baza de date

Pentru a analiza posibilitățile de interpretare a depozitelor Bronzului târziu din bazinul Bârladului, am constituit o bază de date care cuprinde următoarele depozite:

² În termeni de cronologie central-europeană vorbim, în mare, de Bz C-Ha A1, care în date de cronologie absolută se încadrează între secolele XIV-XII î. Hr. (H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Berlin, De Gruyter, 1959, Abb. 64). Această perioadă corespunde, în regiunea est-carpatică, dezvoltării culturii Noua.

³ G. Eogan, *The hoards of the Irish Later Bronze Age*, Dublin, University College, 1983, p. 1; K. Verlaeck, *Hoarding and the circulation of metalwork in Late Bronze Age Denmark: quantification and beyond*, în: C. Pare (ed.), *Metals Make the World Go Round. The Supply and Circulation of Metals in Bronze Age Europe*. Proceedings of a conference held at the University of Birmingham in June 1997, Oxford, Oxbow Books, 2000, p. 194.

1. Budești (com. Crețești, jud. Vaslui) – descoperit întâmplător în 1967, de către Gh. Cozma, în partea de sud a satului. Din depozitul de bronzuri s-au recuperat trei seceri⁴.

2. Duda (com. Epureni, jud. Vaslui) – descoperit întâmplător în 1962, în punctul „Matran”, pe panta de sud-vest a dealului Duda, la cca 0,7 m adâncime. Depozitul este compus din două culturi, trei seceri cu cârlig, un fragment de seceră (?) și un pumnal de tip răsăritean⁵.

3. Ghermănești (com. Banca, jud. Vaslui) – depozitul a fost descoperit întâmplător la cca 2 km vest de sat, în punctul „La Holm”. Din depozit provin patru seceri cu cârlig, „așezate una peste alta”⁶.

4. Pâhnești (com. Arsura, jud. Vaslui) – descoperit întâmplător de către I. Voloacă. Depozitul de bronzuri, compus dintr-un celt și o seceră, era depus într-un vas de metal⁷.

5. Tansa (jud. Iași) – depozitul a fost descoperit întâmplător de către O. Mărculescu în anul 1943, pe dealul Jindău. Acesta este compus din trei seceri cu cârlig⁸.

⁴ G. Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București, Editura Litera, 1980, p. 99, fig. 117/2-4, pct. XIX.6; A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpați. Culturile Gáva-Holihrad și Corlăteni-Chișinău pe teritoriul Moldovei*, Bibliotheca Thracologica, VI, București, Editura Publirom, 1994, pp. 144, 170, pct. 36 (eventuală datare la începutul epocii fierului); T. Soroceanu, *Die Fundumstände bronzzeitlicher Deponierungen – Ein Beitrag zur Hortdeutung beiderseits der Karpaten*, „Prähistorische Archäologie in Südosteuropa”, 10, 1995, Abb. 4/2-4.

⁵ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitul de obiecte de bronz de la Duda (r. Huși, reg. Iași)*, „Arheologia Moldovei”, VI, 1966, pp. 345-350, fig. 1 (cca 3 km V de satul Duda); Idem, *Depozitele de bronzuri din România*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1977, p. 75, harta 2/95, pl. 80/9-15; Idem, *Die Sicheln in Rumänien. Mit corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, „Prähistorische Bronzefunde”, XVIII, 1978, I, pp. 62, 64, 67, pct. 1723, 1799-1800, 1853, Taf. 59 A/3-6; G. Coman, *op. cit.*, p. 121, pct. XXVI.1, fig. 118/1, 2-7.

⁶ V. Palade, *Depozitul de obiecte de bronz de la Banca-Ghermănești județul Vaslui*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 28, 1977, 1, pp. 119-124, fig. 1, 2; G. Coman, *op. cit.*, p. 57, pct. IV.9. A nu se confunda cu depozitul de la Ghermănești-Arsura.

⁷ A. László, *Începuturile epocii fierului...*, pp. 144, 146, 177-178 (eventuală datare la început de Ha); T. Soroceanu, *op. cit.*, Abb. 6/1-3.

⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, *Contribuții la problema sfârșitului epocii bronzului și începutului epocii fierului în Moldova*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche”, IV, 1953, 3-4, fig. 11/1-3; Idem, *Date noi relativ la descoperirile de obiecte de bronz de la sfârșitul epocii bronzului și începutul Hallstatt-ului în Moldova*, „Arheologia Moldovei”, II-III, 1964, p. 255; Idem, *Depozitele de bronzuri...*, p. 77, harta 2/104, pl. 86/1-3; Idem, *Die Sicheln...*, pp. 58, 64, pct. 1451, 1452, 1792, Taf. 65 B; V. Chirica, M. Tanasachi, *Repertoriul Arheologic al județului Iași*, II, Iași, 1985, p. 397, pct. LXXIV.3/D.

6. Tomești (com. Pogana, jud. Vaslui) – depozitul a fost descoperit întâmplător de către I. Angheluță în 1971, în punctul „Cuibul Vulturilor”, pe panta nordică a unui deal, situat la cca 700 m nord-est de sat. Depozit de bronzuri este compus din 32 de piese: 1 celt de tip transilvănean, o seceră cu buton, o seceră de tip Heleşteni, 22 de seceri cu cârlig, o placă de centură cu cârlig, două psalii, o bară de secțiune rectangulară, un fragment de faleră, o turtă de bronz (gr. = 28 gr.). Piesele se aflau la o adâncime de 15-20 cm, secerile întregi erau dispuse succesiv (una peste alta) iar restul obiectelor (inclusiv secerile în stare fragmentară) dispuse în interiorul cadrului format de cele întregi⁹. Masa totală: 3,250 kg.

7. Țigănești (com. Munteni, jud. Galați) – depozit de bronzuri compus din două seceri cu cârlig și una cu ciotul de la turnare neînălțurat. A fost descoperit într-o așezare Noua, amplasată pe terasa stângă a râului Bârlad, la cca 2 km nord-vest de sat¹⁰.

8. Valea lui Darie (com. Roșiești, jud. Vaslui) – descoperit întâmplător în anul 1981, pe un bot de deal, la cca 2 km sud de sat, în apropierea unei așezări a culturii Noua. Se presupune că cele două seceri cu cârlig provin dintr-un depozit¹¹.

Deoarece unele artefacte metalice au fost folosite atât la sfârșitul epocii bronzului cât și la începutul epocii fierului, nu trebuie exclusă atribuirea unora dintre aceste depozite, în special a celor din componența cărora lipsesc obiectele de factură răsăriteană (cum este cazul celui de la Pâhnești), începutului epocii fierului¹².

Direcția de interpretare predominantă până recent în literatura arheologică autohtonă a fost că depozitele (mai ales cele cu piese fragmentare sau cu resturi de la turnare) erau destinate retopirii. În ultimii ani, mai ales ca urmare a influențelor dinspre spațiul științific german, este accentuat, tot mai adesea, caracterul votiv al acestora¹³. În consecință, au apărut în ultimul timp abordări care acordă o atenție

⁹ V. Palade, *Depozit de obiecte din epoca bronzului de la Tomești, comuna Pogana (județul Vaslui)*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 27, 1976, 2, pp. 233-245; M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri...*, p. 77, harta 2/105, pl. 86/1-14; G. Coman, *op. cit.*, p. 210, pct. LI.6.

¹⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri...*, p. 77, harta 2/106, pl. 88/1-3; A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, „Cultura și Civilizația la Dunărea de Jos”, IX, 1991, p. 136, pct. 563, fig. 110/2, 3, 5.

¹¹ R. Maxim-Alaiba, Gh. Gherghe, *Obiecte de bronz din patrimoniul Muzeului Județean Vaslui*, „Acta Moldaviae Meridionalis”, V-VI (1983-1984), 1984, p. 382, fig. 1/1, 2.

¹² A. László, *Începuturile primei vârste a fierului pe teritoriul Moldovei – Unele rezultate și probleme*, „Cercetări Istorice (Serie Nouă)”, VII, 1976, p. 61.

¹³ H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *Depozitul de bronzuri de la Dipșa – The Bronze Hoard from Dipșa. Cu o contribuție de/With a contribution of Tobias Kienlin și Ernst Pernicka (Tübingen)*, Bibliotheca Brukenthal, V, 2006, p. 45.

crescută detaliilor care pot schimba percepția asupra cauzelor apariției depozitelor, precum contextul descoperirii, tipurile metalice depuse, asocierea dintre obiecte¹⁴.

Modelul de analiză

Pentru a verifica în ce măsură poate fi argumentată/infirmată o interpretare (non-) funcțională a depozitelor din spațiul de lucru, am analizat informațiile disponibile după criteriile¹⁵:

1. condițiile de descoperire ale depozitului: amplasarea topografică, accesibilitatea la locul respectiv, inclusiv adâncimea la care s-au descoperit obiectele, precum și repere care să faciliteze recunoașterea locului depozitului;
2. dispunerea obiectelor conform unui plan;
3. depunerea selectivă a unor tipuri metalice: depunerea unui tip de obiect¹⁶, asocierea de artefacte, funcționalitatea obiectelor depuse, o anumită manieră de fragmentare, depunerea numai a unor părți ale obiectelor;
4. relația depozit-context funerar-așezare;
5. identificarea urmelor de folosire.

1. Condițiile de descoperire ale depozitului

Adâncimea la care au fost descoperite piesele provenite din depozite este consemnată în următoarele situații:

- Ghermănești – pe panta estică a Dl. Holm, cca 5 cm față de nivelul de călcare¹⁷. Autorul menționează că cele două seceri au fost “dezvelite de torenții de apă”. Există posibilitatea ca adâncimea, în momentul depunerii, să fi fost mai mare, deoarece procesul de eroziune a fost și este favorizat de înclinarea mare a pantelor.

¹⁴ F. Mățău, *Patterns of Deposition. The Metal Artefacts at the End of the Bronze Age and the Beginning of the Iron Age in the Lower Danube Region*, în: N. Bolohan, F. Mățău, F.A. Tencariu (eds.), *Signa Praehistorica. Studia in honorem magistri Attila László septuagesimo anno*, Iași, 2010, p. 245-263. Am subliniat complexitatea și noutatea demersului în recenzia făcută volumului – E. Vieru, Neculai Bolohan, Florica Mățău and Felix Adrian Tencariu, eds, *Signa Praehistorica: Studia in Honorem Magistri Attila László Septuagesimo Anno*, recenzie, “European Journal of Archaeology”, 15, 2012, 1, p. 157.

¹⁵ Model de analiză adaptat parțial după cele realizate de N. Boroffka, *Considerații asupra unor obiceiuri de depunere în epocile premetalice din Europa*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 43, 1992, 4, pp. 342-345, și S. Hansen, *Depozite ca ofrandă: o contribuție la interpretarea descoperirilor de depozite din perioada timpurie a UFZ*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 43, 1992, 4, pp. 371-392.

¹⁶ Cum este cazul depozitului de la Străoști (jud. Prahova), alcătuit aproape exclusiv din fragmente de seceri și seceri – I. Chicideanu, D. Lichiardopol, *Observații asupra depozitului de bronzuri de la Străoști, Prahova*, „Studii și Cercetări Istorie Veche și Arheologie”, 44, 1993, 1, p. 33.

¹⁷ V. Palade, *Depozitul de obiecte de bronz...*, p. 119.

- Tomești – pe panta abruptă a unui deal, într-un loc greu accesibil, la o adâncime “supeficială” de cca 15-20 cm¹⁸.

- Duda – la cca 0,7 m adâncime, probabil într-o zonă de deal, din moment ce autorul articolului presupune că locul trebuie să fi fost împădurit¹⁹.

Prin urmare, în cazul celor trei depozite asupra cărora se cunosc aceste detalii, se observă preferința pentru “ascunderea” obiectelor pe panta dealurilor, în locuri greu accesibile, ceea ce ar putea indica faptul că nu se dorea recuperarea obiectelor de către oricine. Pentru perioada Bronz târziu-Hallstatt timpuriu sunt cunoscute exemple de descoperiri metalice a căror amplasare în locuri (foarte) greu accesibile face trimitere către un caracter non-funcțional al depunerii. Doar spre exemplificare amintesc sabia descoperită în albia râului Suceava (pe care P. V. Batariuc o atribuie categoriei *Gewässerfunde*), în aria grupului Grănicești²⁰, sau fragmentele ceramice de tip Suciuc de Sus descoperite în peștera Valea Rea²¹.

Un indiciu al posibilității/imposibilității de recuperare este adâncimea la care au fost „ascunse” obiectele²². Depozitele de la Ghermănești și Tomești au fost îngropate la adâncime mică, de până în 20 cm, spre deosebire de cel de la Duda. Nu știm însă dacă nu cumva stratul de sol de deasupra obiectelor nu era ceva mai consistent acum cca 3000 de ani, mai ales că eroziunea solului în bazinul Bârladului este o problemă serioasă, cel puțin în ultimele decenii.

Totodată, un argument în favoarea faptului că nu se dorea recuperarea pieselor este lipsa unor repere care să faciliteze recunoașterea locului (sub forma unei pietre de dimensiuni mari, de exemplu) cum s-a constatat în alte cazuri²³.

2. Disponerea obiectelor conform unui plan

Disponerea obiectelor conform unui plan sau în interiorul unui vas este considerată un indiciu al caracterului non-funcțional al depunerii²⁴. Aplicând acest criteriu, am identificat următoarele situații:

¹⁸ V. Palade, *Depozit de obiecte din epoca bronzului...*, p. 233.

¹⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitul de obiecte...*, p. 345.

²⁰ P. V. Batariuc, *L'épée de bronze découverte à Mănești (com. de Frătăuții Vechi, dép. De Suceava)*, „*Studia Antiqua et Archaeologica*”, IX, 2003, pp. 167-172.

²¹ C. Kacsó, *Descoperiri din epoca bronzului în peștera Valea Rea de la Vălenii Șomcutei*, „*Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie*”, 50, 1999, 3-4, pp. 113-126. Discutând aceste descoperiri, autorul realizează un inedit excurs asupra implicațiilor depunerii în locuri greu accesibile asupra interpretării descoperirilor.

²² J. Levy, *Social and Religious Organization in Bronze Age Denmark. An Analysis of Ritual Hoard Finds*, British Archaeological Reports International Series, Archaeopress, 124, Oxford, 1982, p. 24.

²³ G. Eogan, *op. cit.*, p. 1.

²⁴ J. Levy, *op. cit.*, p. 24.

- Tomești - obiectele erau “depuse pachet”, secerile întregi erau suprapuse, formând un cadru în interiorul căruia au fost așezate restul obiectelor, dispunere care a indus descoperitorului impresia că acestea “ar fi fost legate”²⁵;

- Ghermănești - două dintre cele patru seceri care compun depozitul au fost descoperite *in situ*, context în care autorul descoperirii, V. Palade, a remarcat atât dispunerea lor “una peste alta”, cât și faptul că între primele două seceri și următoarele exista un strat de sol de cca 0,5 cm grosime²⁶;

- Duda – obiectele erau “grupate la un loc”²⁷;

- Tansa - secerile au fost depuse într-un vas²⁸.

Tocmai aceste detalii atrag atenția că simpla interpretare a depozitelor ca “obiecte ascunse” în perioade de nesiguranță nu mai este suficientă. În cazuri fericite, autorii s-au limitat la a le semna, și doar de puține ori au fost valorificate²⁹.

3. Depunerea selectivă a unor tipuri metalice

Analiza după criteriul depunerii unor anumite tipuri metalice și asocierii acestora a prilejuit câteva observații:

Se observă depunerea depunerea unui număr limitat de tipuri metalice în depozite și o diversitate mult mai mare a obiectelor din așezări (fig. 2). Astfel, am identificat câteva reguli în asocierea tipurilor metalice: în toate depozitele apar secerile; în patru dintre cazuri, seceră constituie singurul tip depus. În alte trei situații, seceră se găsește în combinație cu celt, pumnal ori cupă. Aparenta diversitate reflectată în totalul obiectelor depuse (fig. 2) își are explicația în frecvența mai multor tipuri metalice în depozitul de la Tomești. Fără acesta din urmă, tipurile regăsite în depozite ar fi fost: seceră, celt, pumnal, cupă.

În continuare, am urmărit intervenții (întâmplătoare sau intenționate) asupra formei inițiale a obiectelor. Din analiza inventarului depozitelor nu rezultă o tendință constantă de fragmentare a obiectelor în părți componente, așa cum s-a

²⁵ V. Palade, *Depozit de obiecte din epoca bronzului...*, p. 233.

²⁶ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri...*, p. 119.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ V. Chirica, M. Tanasachi, op. cit., p. 397.

²⁹ M. Rusu, *Metalurgia bronzului din Transilvania la începutul Hallstattului*, teză de doctorat, Iași, 1972, pp. 14-16. În acest context, cercetătorul avansează ideea că unele depozite pot fi considerate ofrandă, datorită condițiilor de depunere. Exemplifică prin depunerile de la Cioclovina (depus într-o peșteră greu accesibilă, cu artefactele grupate ca și cum ar fi fost depuse în pungi din piele), Berzasca sau Rapoltul Mare (ascunse sub lespezi de piatră), Găloșpetreu (“aruncat” probabil în albia râului), Stoboru (cele trei săbii îngropate cu vârful în sus, iar peste ele așezat un bloc mare din gresie). Tot aici, autorul menționează că obiectele fragmentare și turtele din bronz erau depuse în vas de lut pentru a fi ferite de umezeală, deoarece posesorii urmau să le recupereze.

observat în contexte contemporane perioadei studiate, din alte zone³⁰. În schimb, cca 1/3 din totalul obiectelor sunt fragmentate sau prezintă urme de deteriorare. Am identificat următoarele situații³¹:

► celturile sunt, de regulă, rupte în dreptul tășului (cazul celui de la Calapodești³²) sau în jurul toartei (cum s-a observat în cazul exemplarului de la Duda³³). Fragmentarea poate fi accidentală din cauza dimensiunilor reduse ale toartei și a presiunii constante asupra sa. Pe de altă parte, atât deteriorarea (intenționată sau accidentală) a toartei cât și/sau a tășului a scos complet celturile din circuitul lor obișnuit.

► un comportament asemănător este cel față de seceri; astfel, am identificat două seceri fragmentare care provin din depozitul de la Duda³⁴, nouă din depozitul de la Tomești, cu “urme evidente de rupere din vechime”³⁵ și un exemplar din depozitul de la Ghermănești, compus din două fragmente și îi lipsește vârful³⁶. Secerile, întregi, deteriorate sau fragmentare, constituie o prezență constantă în depozite. Acestea sunt frânte aproape întotdeauna la mijloc, rezultând astfel două piese apropiate ca masă. Fragmentarea la centrul secerii (în special a celor cu cârlig) pare să fie o practică și în mediul nord-vest-pontic pe durata Bronzului târziu³⁷. Cu toate că nu trebuie exclusă varianta ruperii accidentale, trebuie ținut

³⁰ Precum Străoști, Brâglez, Dipșa (ultimele două din seria Cincu-Suseni). Pentru a explica fragmentarea accentuată a pieselor s-a emis ipoteza integrării/folosirii lor într-un sistem de schimb premonetar, chiar și pentru fi adăugate pentru a obține o masă standard. O altă ipoteză este cea conform căreia fragmentarea era realizată în cadrul unui ritual violent a cărui finalitate era sacrificarea și aducerea într-o stare nefuncțională a obiectelor. Intensitatea acestui act violent, deliberat, de “mutilare” nu sprijină afirmația conform căreia piesele erau fragmentate în vederea retopirii (H. Ciugudean, *Piese de aur din depozitul Cugir I și relația lor cu sistemele metrologice din Bronzul târziu*, Apulum, XLVII, 2010, pp. 23-24; L. Nebelsick, *Rent asunder: ritual violence in the Late Bronze Age hoards*, în: C. Pare (ed.), *Metals Make The World Go Round. The Supply and Circulation of Metals in Bronze Age Europe. Proceedings of a conference held at the University of Birmingham in June 1997*, Oxford, Oxbow Books, 2000, p. 163).

³¹ Acest subiect a fost tratat mai pe larg cu altă ocazie, motiv pentru care aici voi puncta succint principalele observații, importante în argumentarea ipotezei propuse - E. Vieru, *Damage, bending or breaking metal artifacts from hoards: an interpretative model (based on case-studies from the Bâlad basin, Bz D-Ha A1)*, “Dialogi Europaei”, 6 (2011-2012), 2013, (in print).

³² M. Florescu, V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, „Arheologia Moldovei”, VI, 1969, p. 264.

³³ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitul de obiecte...*, 1966, p. 345.

³⁴ *Ibidem*, p. 346.

³⁵ V. Palade, *Depozit de obiecte din epoca bronzului...*, p. 234.

³⁶ *Idem*, *Depozitul de obiecte de bronz...*, fig. 1/1, 2/2.

³⁷ V. Dergačev, *Die äneolitischen und bronzeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, „Prähistorische Bronzefunde”, XX, 9, 2002, Taf. 23/9; 26/28; 30/59-66, ș.a..

cont de faptul că secerile cu cârlig reprezintă exemplarele cele mai masive din această categorie de unelte. Tocmai masivitatea și cantitatea de metal necesară fiecărei seceri cu cârlig este probabil cauza scăderii drastice a producerii lor la începutul epocii fierului. Prin urmare, fragmentarea lor intenționată într-o etapă anterioară depunerii nu trebuie exclusă.

► am identificat pumnale care prezintă intervenții sub forma unor spărturi pe marginile părții active, cum este cazul celui de la Duda, însă acestea pot fi și ca urmare a proceselor post-depoziționale³⁸. În schimb, cele de la Băleni sunt rupte la mijloc, astfel încât utilizarea lor ulterioară să fie imposibilă³⁹.

Deteriorarea obiectelor înainte de a fi depuse este considerată etapă a unei practici rituale⁴⁰. Astfel de situații au fost remarcate și în alte cazuri⁴¹, când s-a avansat ipoteza unei distrugerii intenționate, fie pentru a aduce piesa la o anumită masă, fie este vorba de acțiuni de violență rituală⁴². Conform altor păreri, prin fragmentarea standard obiectele erau introduse într-un sistem de schimb premonetar, sau, de ce nu, materia primă putea circula sub forma obiectelor cunoscute, cărora li se asociau și dimensiuni ritualice (cum ar fi, de exemplu, secerile și culturile)⁴³. Interpretările privind participarea fragmentelor (în special de seceri) într-un schimb premonetar sunt diversificate, unele dintre acestea argumentând pentru producerea secerilor în primul rând pentru a face parte din acest sistem, și în mod secundar pentru activitățile agricole⁴⁴.

O ipoteza recentă este cea care face legătura între moarte (văzută ca o etapă de trecere) și depunerea obiectelor metalice⁴⁵, nu înainte de a fi “mutilate” în cadrul unei

³⁸ M. Petrescu-Dîmbovița, *Depozitul de obiecte...*, p. 346.

³⁹ I. Dragomir, *Le dépôt de l'âge du bronze tardif de Băleni*, „Inventaria Archaeologica. Corpus des ensembles archéologiques, Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques”, 4, București, 1967, R18b/31-36.

⁴⁰ H. Ciugudean, S.A. Luca, A. Georgescu, *op. cit.*, p. 45.

⁴¹ M. Wittenberger, *Cultura Noua din Transilvania*, teză de doctorat, Iași, 2006, p. 53. Autorul admite că piesele au fost fragmentate sau deteriorate, dar nu intenționat. Cu toate acestea, consideră depunerile ca rezultat al unui proces ritualic prin care metalul este redat pământului.

⁴² H. Ciugudean, M. Ciută, *Piese de bronz preistorice din colecția Muzeului din Alba Iulia*, „Apulum”, XLV, 2008, p. 353.

⁴³ H.-G. Huth, *Bronzezeitliche Trensen in Mittel- und Osteuropa*, „Prähistorische Bronzefunde”, XVI, 2, München, 2000, p. 190.

⁴⁴ I. Chicideanu, D. Lichiardopol, *Observații asupra depozitului de bronzuri de la Străoști, Prahova*, „Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 44, 1993, 1, p. 34.

⁴⁵ Un exemplu interesant între moarte și depunerea de obiecte metalice este legenda asupra morții regelui Arthur, bine folosită în argumentare de către Richard Bradley, *The passage of arms: an archaeological analysis of prehistoric hoards and votive deposits*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990, pp. 1-4.

ceremonii violente⁴⁶. După cum am indicat anterior, în repertoriul metalelor alcătuit pentru bazinul Bârladului am identificat câteva exemplare care susțin ipoteza distrugerii deliberate, fără ca acest proces să atingă proporțiile întâlnite în alte medii culturale.

4. Relația depozit-ășezare-context funerar din perspectiva repertoriului metalic

Comparația între diferite contexte arheologice din perspectiva repertoriului metalic a dus la formularea următoarelor observații:

- numărul obiectelor din depozitele descoperite în bazinul Bârladului este, în majoritatea cazurilor, de până la 5-6 (cu excepția celui de la Tomești). "Sacrificarea" unui număr scăzut de obiecte prin depunere este o caracteristică a întregii arii a culturii Noua, pentru care însă se pot observa diferențieri regionale. În depozitele din spațiul intra-carpatic numărul de obiecte este ceva mai mare față de cel est-carpatic. Însă, pe ansamblu, cantitatea de metal "ascuns" în depozite este surprinzător de mică dat fiind faptul că vorbim de proximitatea unui important centru metalurgic, cel carpatic. Nu au avut comunitățile culturii Noua acces la metal sau folosirea redusă a acestei materii prime este o trăsătură culturală? În multe rânduri, numărul redus de obiecte metalice din aria culturii Noua a fost considerată o consecință a distanței mari față de sursele de materie primă, ceea ce ducea implicit la o dificultate de procurare⁴⁷, însă consider că explicația ține și de specificul cultural. Astfel, o posibilitate este ca grupurile umane ale Bronzului târziu să fi preferat pentru realizarea de unelte materiile prime disponibile (de unde și numărul mare de obiecte din os).

- numărul obiectelor din cele opt depozite (57) este apropiat de al obiectelor (76) din cele 21 de așezări Noua din bazinul Bârladului, pentru care s-au semnalat artefacte metalice. În aceste condiții, este plauzibilă ipoteza conform căreia depozitele sunt acumulări ale întregii comunități, iar depunerea obiectelor trebuie văzută ca un act social și, probabil, ritualic⁴⁸.

- analiza comparativă a repertoriului metalic specific depozitelor și așezărilor a reliefat o diversitate mult mai mare a tipurilor metalice în așezări. Un aspect este prezența în număr mare a acelor (multe dintre ele obiecte de podoabă), care lipsesc complet din depozite, caracteristică evidențiată și pentru alte arii ale culturii Noua⁴⁹. Analiza distribuției secerilor pe tipuri de contexte arheologice indică faptul că din așezări provin doar șase exemplare, în timp ce din depozite - 44. În schimb,

⁴⁶ L. Nebelsick, *op. cit.*, p. 167.

⁴⁷ A. C. Florescu, *Sur les problèmes du bronze tardif carpato-danubien et nord-ouest pontique, 1re partie*, "Dacia. Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Nouvelle série", XI, 1967, p. 78.

⁴⁸ H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *op. cit.*, p. 46.

⁴⁹ M. Wittenberger, *op. cit.*, p. 54.

singura observație care se poate realiza în privința frecvenței celurilor este că apar în aproximativ același număr în depozite și așezări.

- contexte funerare: lipsa în totalitate a metalelor din morminte, cu excepția (probabil) a doi butoni, cei de la Ivănești (com. Ivănești, jud. Vaslui)⁵⁰.

Așadar, distribuția pieselor pe tipuri și contexte arheologice (fig. 2) indică anumite reguli respectate în obiceiul de depunere, care privesc tipurile metalice alese și asocierea dintre acestea. Compararea prin prisma tipurilor metalice între contexte arheologice a dus la identificarea unui tipar care are potențialul de a nuanța interpretarea depozitelor.

5. Identificarea urmelor de folosire

Există mențiuni cu privire la (ne)utilizarea obiectelor depuse. Absența urmelor de folosire de pe unele artefacte metalice reflectă, pentru unii cercetători, faptul că acestea ar fi destinate schimbului⁵¹:

- din proximitatea spațiului de lucru provine depozitul de la Ghermănești (com. Arsura); dintre obiectele componente ale depozitului unele au urme de folosire, iar altele nu⁵².

- Tomești – obiecte cu și fără urme de folosire, care, alături de turta de bronz și de obiectele fragmentare, îl determină pe autor să considere că este vorba de ascunderea artefactelor din cauza unor factori externi⁵³;

Ipoteze de lucru

Care au fost mecanismele mentale care au stat la baza sacrificării repetate a obiectelor metalice? Un astfel de gest - sacrificarea unui capital important pentru individ/comunitate - are implicații la nivelul întregului grup uman. Artefactele nu pot fi înțelese în lipsa relațiilor sociale și viceversa; obiectele sunt agenți prin intermediul cărora se pot menține sau modifica relațiile dintre indivizi/comunități⁵⁴. În aceeași ordine de idei, statutul individului/comunității este negociat prin

⁵⁰ T. Udrescu, *Descoperiri arheologice în jumătatea sudică a Moldovei cu privire la cultura Noua*, "Carpica", VI (1973-1974), 1974, p. 21, pct. 57, fig. 8/1, 2; G. Coman, op. cit., p. 159, pct. XXXVII.1, fig. 123/10-11; I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, I, București, Editura Academiei Române, 2011, p. 114, Cat. 484.

⁵¹ M. Rusu, op. cit., p. 169.

⁵² Gh. Melinte, *Depozitul de bronzuri de la Ghermănești (jud. Vaslui)*, „Arheologia Moldovei”, VIII, 1975, p. 312.

⁵³ V. Palade, *Depozit de obiecte din epoca bronzului...*, p. 242.

⁵⁴ Ch. Gosden, *Anthropology and archaeology: a changing relationship*, London and New York, Routledge, 1999, p. 120.

intermediul culturii materiale, ceea ce face ca obiectele să poarte și o dimensiune socială, pe lângă cea funcțională⁵⁵.

Identificarea unui model în depunerea obiectelor de metal indică un set de reguli conștiente, poate chiar obligatorii, aplicat în mod repetat⁵⁶. Cauzele pot să fi fost de natură diversă:

- această acțiune arată capacitatea deținătorului de a sacrifica obiectele, gest care îi poate aduce capital social, și, de ce nu, politic și economic⁵⁷;
- un astfel de gest, într-un sistem de tip dar-contradar, obligă rivalul la un sacrificiu cel puțin egal ca valoare, pentru a-și dovedi supremația;
- interpretarea ca depuneri votive – în cadrul unor ritualuri⁵⁸.

Coroborând informațiile cunoscute până acum, există câteva indicii în favoarea unei interpretări non-funcționale a depozitelor. Printre acestea se numără dispunerea obiectelor *in situ*⁵⁹, amplasarea depozitelor în anumite configurații geografice, tratamentul special al pieselor (precum fragmentarea în componente cu masă apropiată⁶⁰). Apoi, așa cum s-a afirmat în alte rânduri, nu este nicio logică în a renunța la arme în vremuri de restriște⁶¹.

Dat fiind faptul că în bazinul Bârladului nu am identificat decât o situație incertă în care obiecte de metal provin din context funerar (Ivănești), am luat în considerare și ipoteza conform căreia depozitele sau descoperirile izolate au rezultat în urma unui comportament asociat ritualului funerar. În acest caz, depunerile ar reprezenta o “înzestrare” a decedaților, fie pentru a intra din lumea viilor în lumea celor decedați, fie pentru “înzestrarea” lor personală⁶².

După cum rezultă din analiza tipurilor metalice regăsite în diverse contexte, se observă frecvența celturilor și a secerilor în depozite. O ipoteză de lucru este că depunerea s-a realizat respectând anumite reguli în privința alegerii obiectelor din repertoriul disponibil în vederea “sacrificării” lor⁶³.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ S. Hansen, *op. cit.*, p. 382.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ M. Rotea, *Non-ferrous metallurgy in Transylvania of Bronze Age*, „Acta Musei Napocensis”, 39-40 (2002-2003), I, p. 9.

⁵⁹ Studiarea cu atenție a rapoartelor inițiale care cuprind date furnizate de descoperitor pot aduce argumente importante în privința interpretării depozitelor ca depuneri – T. Soroceanu, *Die Fundumstände...*, p. 16)

⁶⁰ I. Chicideanu, *Cuvînt introductiv*, “Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie”, 43, 4, 1992, p. 336; I. Chicideanu, D. Lichiardopol, *Observații asupra depozitului...*, p. 33. Interpretarea fragmentării ca etapă anterioară retopirii este o ipoteză devansată de cea conform căreia procesul ar avea ca scop distrugerea deliberată/sacrificarea unor obiecte, obicei asemănător cu fenomenul *potlach*.

⁶¹ M. Rotea, *op. cit.*, p. 9.

⁶² S. Hansen, *op. cit.*, p. 372.

⁶³ L. Nebelsick, *op. cit.*, p. 165.

Descoperirea secerilor atât în cadrul așezărilor cât și ca parte componentă a depozitelor poate reflecta o multiplicare a funcțiilor atribuite, cea utilitară fiind dublată de cea simbolică⁶⁴. Preponderența secerilor în depozite poate fi interpretată chiar ca o prevalare a funcției simbolice sau premonetare în detrimentul celei utilitare⁶⁵. Nu este exclusă utilizarea lor ca arme⁶⁶.

Prima funcție asociată unei seceri este cea de unealtă; în această ordine de idei, numărul mare de seceri identificate în bazinul Bârladului (1/3 din repertoriul metalic) indică fie o practicare intensă a agriculturii, fie utilizarea lor în procurarea de nutreț pentru șeptel. Cum importanța practicării agriculturii pe durata Bronzului târziu scade, putem presupune că secerile erau folosite mai curând în aprovizionarea cu nutreț pentru iernarea șeptelului sau au avut alte valențe pentru comunitățile Noua, ca mijloc de schimb într-un sistem premonetar⁶⁷.

În ultimii ani, o nouă ipoteză prinde teren: cea care face legătura între depozite și sursele de sare⁶⁸. După cum s-a arătat acum câteva decenii, mari depozite, precum cele de la Uioara, Șpălnaca, Gușterița, Dipșa, sunt situate în proximitatea salinelor, ceea ce argumentează teoria schimbului sării pentru, să spunem, cositor⁶⁹. Însă, consider că aceasta nu este o ipoteză viabilă pentru bazinul Bârladului, mai ales datorită precarității descoperirilor metalice și a depărtării față de sursele de sare.

În concluzie, analiza detaliată a unor aspecte "ignore" până recent are potențialul de a reliefa noi posibilități de interpretare a depozitelor. Pe lângă interpretarea tradițională, conform căreia artefactele din metal au fost "ascunse" din cauza unor pericole din exterior, am avansat câteva direcții de interpretare alternative. Consider că mai potrivită ar fi, în acest moment, folosirea termenului de "depunere", deoarece face trimitere către o dimensiune și interpretare non-funcțională de obiectelor de bronz ascunse în diferite medii.

⁶⁴ I. Chicideanu, *op. cit.*, p. 336; I. Chicideanu, D. Lichiardopol, *op. cit.*, p. 34.

⁶⁵ I. Chicideanu, D. Lichiardopol, *op. cit.*, p. 34; H. Ciugudean, *op. cit.*, p. 24.

⁶⁶ V. Klochko, *Weaponry of the societies of the Northern Pontic culture circle : 5000-700 BC*, „Baltic-Pontic Studies”, 10, Poznań, 2001, p. 214.

⁶⁷ M. Rusu, *op. cit.*, pp. 169-170. Autorul consideră că secerile cu cârlig, care sunt masive și rezistente, pot să fi fost utilizate și la defrișare în vederea eliberării terenurilor pentru pășune și agricultură. De asemenea, cercetătorul nu exclude utilizarea concomitentă a mai multor tipuri de seceri în diferite activități.

⁶⁸ H. Ciugudean, S. A. Luca, A. Georgescu, *op. cit.*, pp. 51-52.

⁶⁹ M. Rusu, *op. cit.*, p. 20.

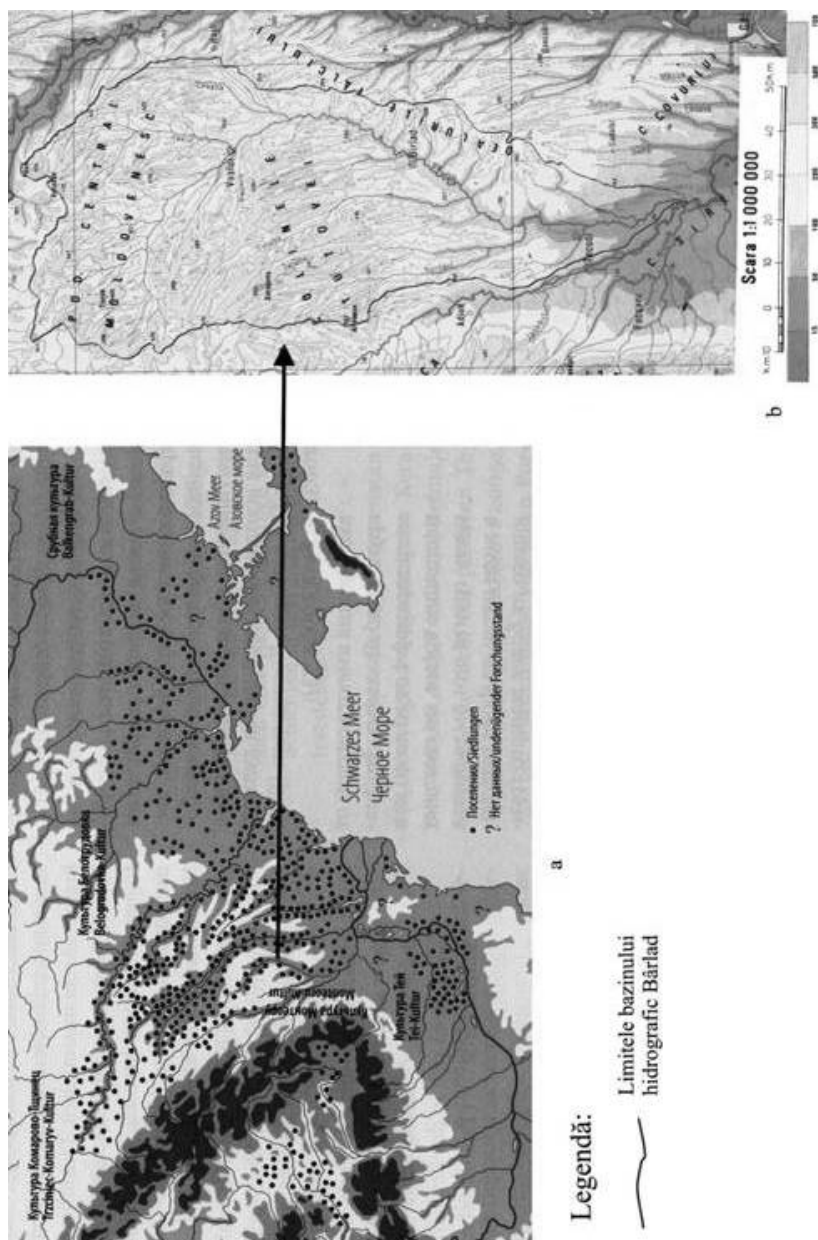

Fig. 1. a: Harta de răspândire a așezărilor complexului cultural Sabatinovka-Noua-Coslogeni; **b:** bazinul râului Bârlad – harta hipsometrică (a – după E. Sava, E. Kaiser, *Poselenie s „zol’nikami” u sela Odaia-Mičurin, Respublika Moldova (Arheologičeskie i estestvennonaučnie issledovaniia)/Die Siedlung mit „Aschehügeln” beim dorf Odaia-Miciurin, Republik Moldova (Archäologische und naturwissenschaftliche Untersuchungen)*, “Biblioteca Tyragetia”, 19, Chișinău, 2011, Abb. 1; b – după Atlasul Republicii Socialiste România, foaia I-5, 1972)

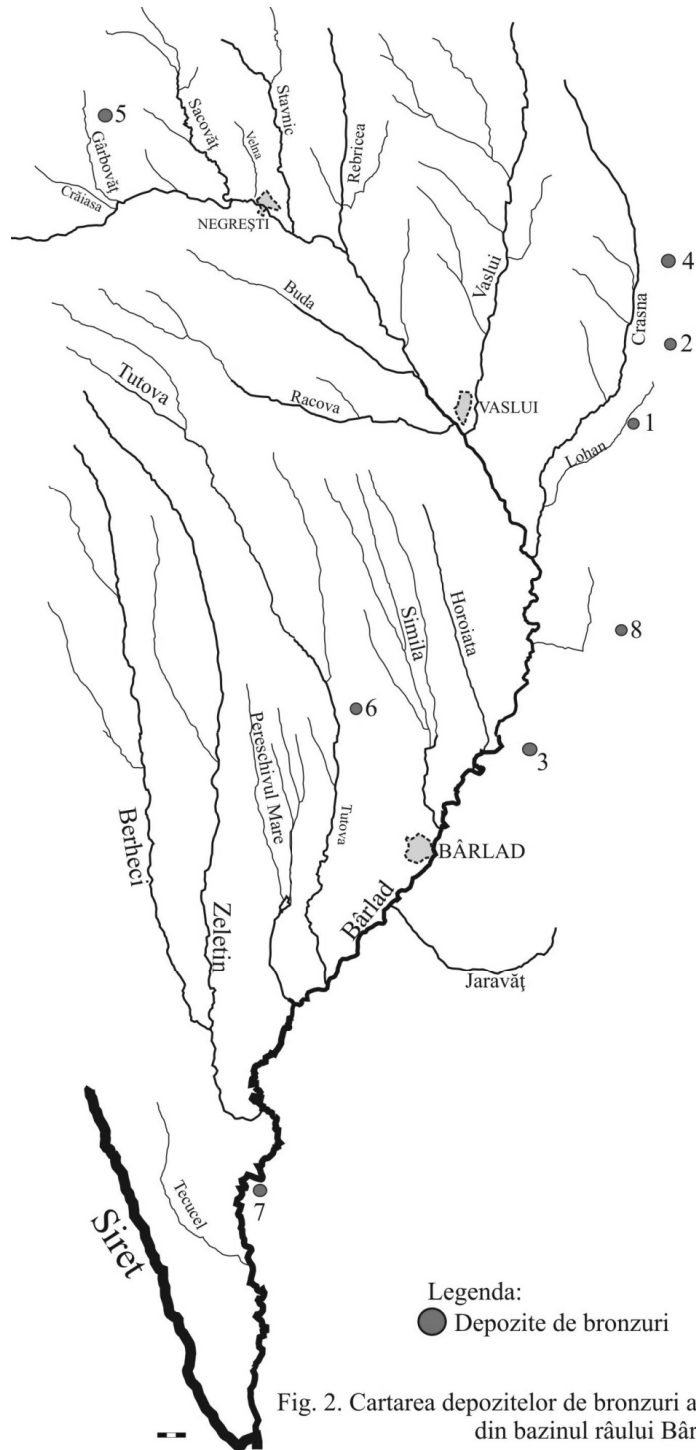

Fig. 2. Cartarea depozitelor de bronzuri atribuite Bronzului târziu din bazinul râului Bârlad

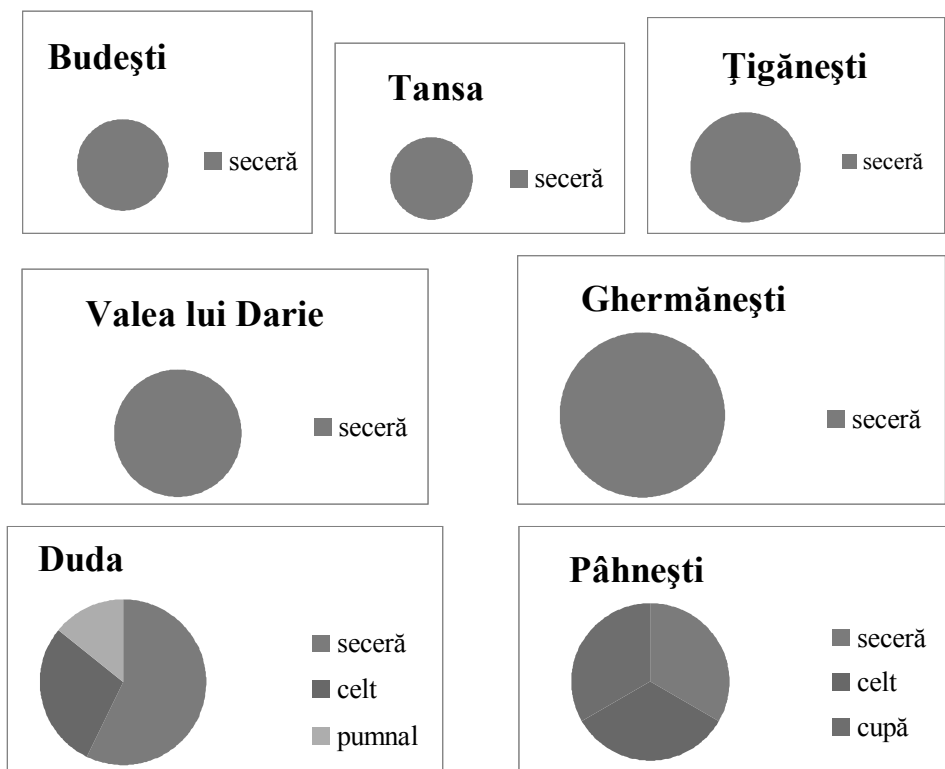

Fig. 3a. Frecvența tipurilor metalice în componența depozitelor

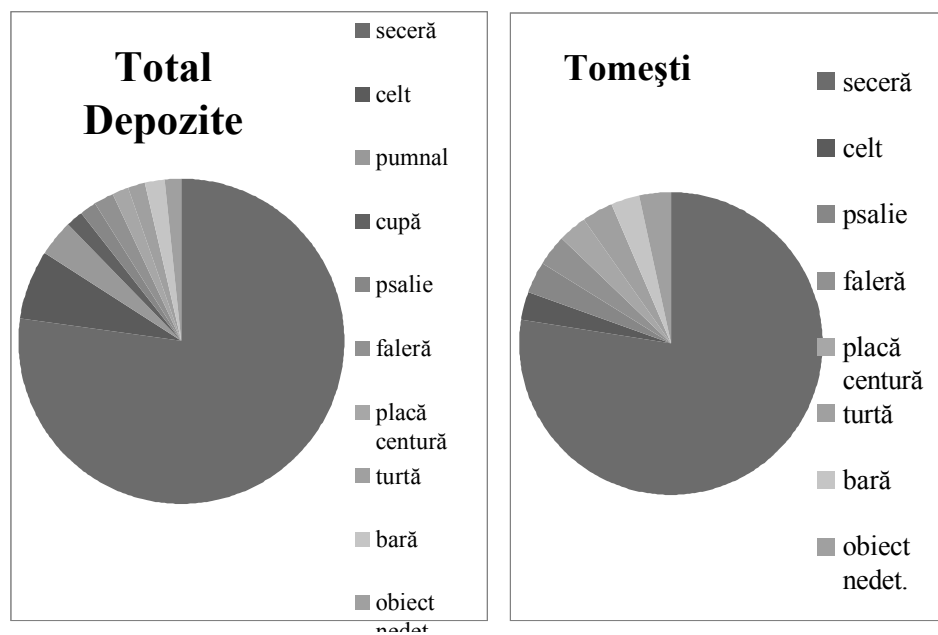

Fig. 3b. Frecvența tipurilor metalice în componența depozitelor